

TAKÁCS Gyula

Leszerelés és hadseregszervezés Magyarországon 1918 novemberében

LINDER Béla ezredes hadügyminiszterként már a november 3-án kiadott fegyverletételi utasításában¹ elrendelte a leszerelés azonnali végrehajtását segítő különítmények felállítását, és az elbocsátott legénység hazairányítását (felszerelés nélkül).² A társadalmi támogatás biztosítása érdekében szükségesnek tűnhetett a hazatért sorkatonák elengedése, ami megfelelt a kormány pacifista³ szándékainak.⁴

A honvédelmi tárca indítványa a hazatérőket állományilletékességük szerint rendezve akarta a határ menti táborokban összegyűjteni, és tisztjeik vezetésével vasúton a póttestekhez juttatni. A javaslat a határrendőrség, a pénzügyőrség, a csendőrség és a polgári hatóságok bevonásával kívánta felügyelni a határokat. A megfelelő ellátás érdekében a pozsonyi katonai kerületi parancsnokság rendelkezésére bocsátotta a központi alárendeltségbe tartozó katonai intézeteket. Hangsúlyozta a tájékoztatás és az ünneplés fogadtatás fontosságát, az alkoholtilalom érvényesítését, valamint a hadifoglyok és a visszatérő katonák elkülönítését.⁵

A hadügyminisztérium rendelkezett a leszerelők juttatásairól: az illetékes vagy kijelölt póttesteknél leszerelő személyek illetményük arányában támogatásra, vagy munkanélküli segélyre számíthattak.⁶

A leszerelési irányelvek akkor engedélyezték felettes hatóság bevonását, ha az illetékesek valamilyen különleges körülmény miatt saját hatáskörben nem járhattak el. Nyilvántartó hatóságként továbbra is működtek a volt honvéd és a közös kiegészítő, illetve a korábbi népfőlkelő parancsnokságok. A frontról érkező egységeket közvetlenül a póttestekhez irányították. A felesleges utazgatások elkerülése érdekében az egyénileg hazatérő katonáknak a lakhelyükhöz legközelebbi kiegészítő parancsnokságon vagy az elérhető póttesteknél kellett jelentkezniük. Ha ez nem volt lehetséges, akkor a helyi állomásparancsnokságon lehetett gyülekezni. Itt leszerelő különítmények alakultak, amelyek orvosi ellátást nyújtottak, élelmiszert és ruházatot utaltak ki, tájékoztatást és munkaközvetítést végeztek, illetve lebonyolították az elbocsátási eljárást. Ezt követően a lakhely szerint illetékes közigazgatási hivatalnál mindenkinek jelentkeznie kellett, mert ez volt a feltétele a leszerelési támogatásnak, amelynek folyósítása december 1-én kezdődött. Ez a leszerelési bizottság által kiutalt tíz napi zsoldon és élelmezési váltáson túl további harminc napi összeget jelentett. A munkások lehetőség szerint szállást kaptak, és munkanélküli segélyben részesültek, amennyiben felkeresték a munkaközvetítőt, de nem jutottak álláshoz.⁷

Az első két nap tapasztalata szerint a fővárosban a katonai eljárás lassabban haladt, mint a civil, pedig a tisztviselők igyekeztek igazodni a katonai ügyintézés üteméhez, hogy a leszereltek egyúttal a közigazgatási teendőkön is túlessenek. Budapest Székesfőváros Tanácsa indítványozta a katonai alakulatok és intézmények ismételt eligazítását az irányítási feladatok végrehajtásával kapcsolatban, mert tapasztalatok szerint az elbocsátottakat nem küldték tovább a polgári hatóságokhoz. Felvilágosítást kért a munkás osztagokhoz beosztott legénységre vonatkozóan, mivel meglátása szerint ez az állomány is a katonákkal egyező elbírálással kezelendő, a katonai bizottságok részéről mégis előfordult az illetmény kiadásának megtagadása. Kérdések merültek fel az immáron külföldi állampolgárok ügyében, akik állandó fővárosi lakcímmel rendelkeztek, vagy Budapesten kívántak letelepedni. Az illetékesek tudomása szerint számukra a katonai bizottságok az esetek többségében nem is állítottak ki leszerelési igazolványt. Jelezték az érzékelhető létszámhiányt, ami olykor a kötelező orvosi vizsgálat elmaradását okozta, és javasolták a ruházat kiutalásának központi ellenőrzését, hogy helyi hiány esetén, a rászorultak utalvány ellenében egy központi raktárhoz fordulhatnak.⁸

A tanács feljegyzése emlékeztetett a visszaélések és tévedések lehetőségére, és kezdeményezte egy olyan utasítás kiadását, amely mindenki számára kötelezővé tenné, hogy saját póttesténél kezdeményezze leszerelését. A leszerelési különítmények eredetileg nem vizsgálták a megjelentek személyazonosságát, ezért nem katonaviselt egyének is felvehettek juttatásokat, illetve egyes katonák több helyen is kérhették elbocsátásukat. Egyesek így akár több leszerelési igazolványt is kaphattak, tehát többször igényelheték a támogatási összeget a polgári hatóságoktól. Ráadásul többféle utalvány volt forgalomban a leszerelők számára előírt összeg kifizetésére, ezért kezdeményezték, hogy ne kerüljön forgalomba több csekk, hanem csak egy bejegyzés bizonyítsa az igazolványban a jogosultság tényét.⁹

A tanács saját ügyintézési eljárásainak bevezetését is ajánlotta. A nyilvántartásba vételt az igazolvány hátoldalán pecsét igazolhatná, névjegyzékekkel pedig ellenőrizhetők volnának a személyes adatok, vagyis még a december 1-től esedékes folyósítás előtt feltárhatók lennének a jogosulatlan igénylések. A tisztviselők az utalványokon már feltüntették a kifizetés időpontját, ezért garanciát vártak a hadügyminisztériumtól, hogy időben rendelkezésre áll majd a teljes pénzösszeg. Számításaik szerint nyolctíz nap alatt csaknem kétszázezer fő kifizetése lehetséges Budapesten. Egyúttal érdeklődtek egy értesüléssel kapcsolatban is: amennyiben bankjegyhiány miatt a hadügyminisztérium a leszerelési támoga-

tás teljes összegét valóban a közigazgatási hivatalokon keresztül készül kifizettetni, akkor erről a felkészülés érdekében útmutatást kértek.¹⁰

A további problémák megelőzése érdekében a hadügyminisztérium utasította a parancsnokságokat, hogy a 28.375. eln. 1/a. számú határozat értelmében eddig kifizetendő tíz napi járandóságot tartásuk vissza (napi négy korona zsold és napi öt korona élelmezési váltság), és ezt jegyezzék fel minden leszerelési igazolvány hátoldalára. Az igazolás tulajdonosa a lakhely szerint illetékes közigazgatási hatóságtól negyven napi zsoldnak és élelmezési hozzájárulásnak megfelelő összeg felvételére jogosult összesen 360 korona értékben. Akik már megkapták a parancsnokságtól az illetményt, vagy bejegyzés nem olvasható az iratukon, ők harminc napra összesen 270 koronát kaphattak.¹¹

A hadügyminisztérium ezeket a nehézségeket nem tekinthette hétköznapi ügyintézési zavarnak, és elbocsátással, valamint a nyugdíjjogosultság megvonásával fenyegette meg a kifogásolható munkát végző beosztottakat.¹² (A hadügyminisztérium vélhetően figyelembe vette a fővárosi tanács észrevételeit, még ha nem is kifejezetten a fenti feljegyzések alapján hozta meg ilyen irányú döntéseit.)

November 11-én a nem tényleges állományú személyek közül (a fertőző betegek kivételével) elbocsáthatók lettek az 1895-ben és korábban születtek, valamint a főiskolai hallgatók. További rendelkezésig visszamaradtak a tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek; a tényleges állományú rangosztályba nem sorolt havidíjasok; a továbbbszolgáló altisztek; az 1896-ban született és a fiatalabb korosztályba tartozó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, rangosztályba nem sorolt havidíjasok és a legénység; az önkéntesen maradó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek és legénység; a beosztott orvosok; a munkásotthonokban elhelyezést nyert munkások. Nem szerelték le az igazgatási és ellátási egységek (egészségügyi intézmények, tan- és tárintézetek, bíróságok, hadigondozó hivatal, szállításvezetőség, méneskar stb.) személyzetét sem. (Az intézkedés jelezte, hogy mindez addig marad érvényben, amíg elegendő önkéntes alkalmazható nem lesz.) Az elhelyezésen és az élelmezési támogatáson felül a legénység a helyi viszonyoknak megfelelő munkabér jellegű juttatásban is részesült, de a kifizetés napi összege személyenként 10 koronánál nem lehetett nagyobb.¹³

November 23-án döntés született az ideiglenesen visszatartottak fokozatos elbocsátásáról, kezdve a legidősebb évfolyamba tartozókkal. A katonai intézmények és üzemek számára már elegendő tényleges állományú havidíjas személy, továbbbszolgáló altiszt és kötelékben maradt legénység állt rendelkezésére. A gyógykezelés alatt álló egyének, illetve az egészségügyi intézetek személyzetének kivételével december 10-ig le kellett szerelni a nem tényleges állományba tartozó havidíjasokat és havidíjas jelölteket. (Közülük a nélkülözhetetlen munkát végzőket december 24-ig nem engedték el.) A „ténylegessítésre jelentkező”, 26 évnél fiatalabb havidíjasok hat havi próbaszolgálatát előljáróik javasolhatták a hadügyminisztériumnak. A nem tényleges legénységi állomány tagjait december 10-ig, de legkésőbb 24-ig szintén elbocsátották. Önkéntesek további hat havi szolgálatot vállalhattak, továbbá saját kérésre a tisztiszolgák és lóápolók is maradhattak. Akinek jelenlétére felettese igényt tartott (pl. a méneskarnál), ők önkéntes alapon folytathatták munkájukat. A velük kötött szerződésre nézve a helyi munkabér összege volt irányadó. A katonai üzemekben visszatartott személyekre ez a rendelet nem vonatkozott.¹⁴

BARTHA Albert alezredes, hadügyminiszter november 12-én kelt behívási parancsában bevonulásra kötelezte mindazon kiképzett személyeket, akik 1896 és 1900 között születtek, és október 30-án tényleges szolgálatban álltak, akár a fronton, akár a hátszágban. Nem kellett jelentkezniük a főiskolai hallgatóknak és a nemzetőrségbe belépő tisztviselőknak, tanároknak. A további szolgálatot önként vállaló tartalékos és népfölkelő tisztek is a hadsereg kötelékében maradtak. Minden katona és őrzővezető számára az ellátmányon kívül napi tíz korona zsoldot ígértek.¹⁵

A szolgálatban visszatartott katonák szervezésére szolgáló rendelkezés szerint a leszerelési helyszínen visszamaradó katonák már helyben egységekbe szervezendők, elsősorban karhatalmi célokra, másodsorban közmunkára. Az intézkedés 150 fős gyalogos századok felállítását irányozta elő. Amennyiben a lóállomány vagy a tüzérségi eszközök hiánya nem engedte a száz fős huszár század, illetve a négy löveggel felszerelt üteg kiállítását, akkor gyalogos huszár, valamint gyalogos tüzér századokat kellett létrehozni. Egy géppuskás századnak nyolc géppuskát utalt ki a tervezet, és lehetőség szerint gondoskodni kellett műszaki csapatokról is. Ezeket az alakulatokat a leszerelő állomás parancsnoka, illetve a kerületi parancsnok magasabb egységekben (zászlóalj, osztály, félezred) igyekezett összevonni.¹⁶

A kialakított magasabb egységeket az új hadrendben megállapított ezredtörzs állomásokon ezredekben akarták összefogni. A hadügyminisztérium az engedélyezett hat gyalogos és két lovas hadosztály szervezésekor és jelölésekor részben a honvédség korábbi hadrendjét vette alapul. A budapesti kerületi parancsnokság alárendeltségébe két gyalogos (40. és 41.) és egy lovas (5. vagy 1.)¹⁷ hadosztályt utaltak, a szegedi kerületi parancsnokságnak egy gyalogos (23.) és egy lovas (11.) hadosztály, míg a töb-

bi kerületnek egy–egy gyalogos hadosztály jutott. Minden hadosztály mellé legalább egy árkász századot, illetve egy tüzérdandárt szántak. (Hadosztály-, hadtest-, dandárparancsnokságok felállításáról egyelőre nem született döntés.)¹⁸

Egy gyalogos ezred magába foglalt három zászlóalj, amelyek egyenként három gyalogos (négy tiszt, 150 fő legénység) és egy géppuskás (négy tiszt, száz fő legénység) századból álltak. A gyalogos ezredhez tartozott még egy távbeszélő szakasz (egy tiszt, ötven fő legénység), egy műszaki század (négy tiszt, 150 fő legénység), a pótkeret, illetve az ezredparancsnokság. Elvileg minden huszárezred parancsnokságának alárendeltségébe két osztályt terveztek. Minden osztálytörzs parancsnoksága alá három századot (kettő lovas és egy géppuskás), egy műszaki szakaszt (egy tiszt, ötven fő legénység) és egy pótkeretet rendeltek. Egy huszárszázad létszáma elvileg öt tiszt és száz fő legénység volt, a géppuskás századokban eredetileg négy géppuskával számoltak.¹⁹

A határozat előírta, hogy a visszatartottakat fokozatosan fel kell váltani az öt legfiatalabb korosztályba tartozó katonákkal. Rendelkezett a hadrendben nem szereplő katonai hatóságok és üzemek (raktár, mosoda) további működtetéséről, és későbbi összevonásokat helyezett kilátásba. Azokból a visszatartott egészségügyi katonákból, akik korábban közös egészségügyi intézetnél szolgáltak, a helyőrségi kórházakban egészségügyi osztagokat alakítottak.²⁰

BARTHA Albert december elején titkos intézkedést adott ki a riadó csapatok felállítására, amit a hadseregszervezés lassú megvalósulásával indokolt. (Magyarázatként a hadkötelesek nem megfelelő hozzáállását és a tisztikar egy részének passzivitását említette.) Szándéka szerint ezek az alakulatok mozgó karhatalmi egységek lettek volna. A fenti intézkedés végrehajtását és a riadó csapatok szervezését párhuzamosan folytatandó tevékenységként rendelte el.²¹

A terv az alábbiakat tartalmazta:

A riadó csapatok számára külön alakuló állomások jelölendők ki. Ezekről a területekről – ahol más katonai csoportok nem, csak raktárak, telepek, intézetek maradhatnak – a kerületi parancsnokságok dönthetnek. (A rendelkezés Komárom, Várpalota, Jászberény, Eger, Békéscsaba, Bánffyhunyad, Zsibó településeket ajánlotta.) Kerületenként egyelőre egy gyalogos zászlóalj, egy lovas század, egy táborigyűlés és egy hegyi ágyús üteg alakítandó. A menetkész kötelékek azonnal alkalmazásra kerülnek, így az állomásokon folyamatos lehet a szervezés. (Magasabb egységek kialakításáról később születik döntés.) A kerületi parancsnokságok akár más csapatok rovására is elláthatják az állományt.²²

Egy riadó gyalogos zászlóalj négy gyalogos századból (egyenként 171 fő), egy géppuskás századból (156 fő, nyolc géppuska), egy gyalogsági (vagy hegyi) ágyús szakaszból (23 fő, kettő löveg), egy műszaki gyalogos szakaszból (54 fő, két–két aknavető és gránátvető) és egy távbeszélő rajból (28 fő) áll. Egy riadó lovas század alárendeltségébe négy lovas szakasz, egy géppuskás osztag (29 fő, két géppuska) és egy távbeszélő raj (hét fő) tartozik.²³ Mindkét ütegbe négy–négy löveget osztottak be. Az ütegek vezetését hét–hét tiszt irányítja, a táborigyűlés legénysége 112 fő, a hegyi üteg állománya 202 katonára.²⁴

Parancsnoknak hadi tapasztalattal rendelkező, kiváló szervezőképességű, a feladatra önként jelentkező tiszt jelölendő ki, aki harcszerű vezetésre alkalmas. A toborzás tiszt bizottságok segítségével történik, amelyek a már kiképzett önkénteseket (korosztályuktól függetlenül) az alakuló állomásokra küldik. Túl sok jelentkező esetén előjegyzés készítenendő, vagy a létszámon felüliek a szervezés alatt álló hadosztályokhoz osztandók be, és helyettük a legfiatalabb korosztályba tartozók közül megfelelő számú katonára szabadgábolandó. Ennél az eljárásnál nemzetgazdasági szempontok és a frontszolgálat ideje mérlegelendő. „Megbízhatatlan elemek nem veendő fel!” A belépők kötelezettséget vállalnak, hogy a békekötést követően még egy hónapig szolgálatban maradnak. A riadó csapatok tagjai ugyanolyan a díjazásban részesülnek, mint a hadsereg más egységeinek tagjai. Az állam családtagjaikról az október 31-e előtt hatályos szabályozás szerint gondoskodik, a jelenlegi megélhetési viszonyok figyelembevételével.²⁵

A miniszterelnök és a hadügyminiszter aláírásával november 11-én jelent meg körrendelet a fegyveres testületek szervezéséről. (Ez az utasítás megtiltotta az itt lefektetett kereteken túlmenő toborzást, és kilátásba helyezte a korábbi szervezetek fokozatos összevonását.) A csendőrség, az állami rendőrségek, a pénzügyőrség, az önkormányzati rendőrségek, a védőrség, a katonai rendőrség, az önkéntes őrség mellett újabb szervezetek felállításáról döntöttek. A nemzetőrséggel kapcsolatban az alábbiakról határoztak: Önkéntes jelentkezőkből álló rendvédelmi szerv, amely néhány hónap időtartamra jön létre. Sorköteles korosztályokba tartozók nem léphetnek be. Felügyelő szerve a Nemzetőri Kormánybiztosság. Fizetés azonos a hadsereg esetében megállapítottal. A negyven fős nemzetőri szakaszok lehetőleg szerint a hadseregben használatos eszközöket kapják.²⁶

A nemzetőrség létszámát az adott kiegészítési kerület lakosságának öt százalékában szabták meg. A szervezés a kiegészítő parancsnokságok területén állomásozó volt honvéd vagy közös gyalogos pótzászlóalj feladata lett. Az előírás szerint a kerület székhelyén nemzetőr pótszázadokat és lovas egységeket, a zászlóalj állomáshelyén pedig géppuskás osztagokat kellett alakítani. Az utasítás elsősorban tényleges, hiányuk esetén tartalékos népfölkelő tisztek beosztását irányozta elő. A legénységi állományba önkéntes katonákat vagy polgárokat vártak. A felszerelést az összegyűjtött készletekből és a pótestek raktáraiból akarták fedezni. Engedélyezett volt a civil ruha viselése is, sőt amennyiben laktanya-épület nem állt rendelkezésre az egyéb helyen történő elszállásolás is. Az élelmezést saját hatáskörben kellett megoldania az adott pótzászlóaljnak. Az intézkedés lehetővé tette a nemzetőrök nem karhatalmi célú alkalmazását is. Ahol nemzetőr csapat felállítására nem volt mód, ott orvosi, gazdasági, felvilágosító, munkaközvetítő feladatot ellátó személyzetet kellett foglalkoztatni. A polgárőrség tagjainak juttatást nem szánt a honvédelmi tárca, és a helyi hatóságokra bízta az otthonuk környezetében tevékenykedő önkéntesek felszerelését is.²⁷

Ezek az intézkedések megvalósítható tervet körvonalaztak, amely mérsékelni kívánta a visszatérők bizonytalan helyzetéből adódó kockázatokat, és működésbe próbálta hozni a honvédelmi szervezetet. Meg akarták teremteni a hazatérők biztonságos fogadásának körülményeit, beütemezték a fegyverben tartottak gyors és szervezett beépítését a felállítandó katonai egységekbe, illetve megfelelő segítséget igyekeztek nyújtani a civil életbe történő beilleszkedéshez.²⁸ A honvédelmi tárca a katonai szervek folyamatos működőképességének fenntartása mellett kísérte meg felváltani az állományt. A visszatartottak számára különböző előnyöket helyezett kilátásba, és lehetőséget adott a további önkéntes szolgálatra. A helyi hatóságok önálló működése lényeges volt a hadügyminisztérium tehermentesítése és a gyakorlati problémák halmozódásának elkerülése miatt.

Szervezési szempontból nem rugaszkodtak el a valóságtól ezek a koncepciók, de a honvédelmi miniszter nem rendelkezett olyan apparátus felett, amely a végrehajtás közvetlen felügyeletéhez nélkülözhetetlen lett volna, így szándékait csak korlátozottan tudta megvalósítani. A rendeletek teljesítése nem volt biztosított, a létszámhiányból adminisztratív és szervezési gondok adódtak, továbbá a téves tájékoztatás is gyakori volt. Az eszköz- és forráshiány mellett még ez is hátráltatta a munkát. A gyakorlati munka során felszínre törtek az illetékesek közti nézeteltérések, érdekellentétek és hatásköri viták, ezért döntéshozatalkor nem csak szakmai megfontolások kerültek előtérbe. A fegyveres egységekre gyakorolt befolyás politikai tényezőt jelentett, ahogy az a riadó csapatok kialakítására vonatkozó előírásokkal kapcsolatos eseményekben meg is mutatkozott.

Jegyzetek:

¹ 28 102/1918. HM. r.

² A közös hadsereg feloszlása már november 1-én megtörtént. BREIT.

³ NAGY

⁴ ÖRY

⁵ HIL. PDF B /2. 3 455/100/85.9596.

⁶ HIL. PDF B /2. 3 465/110/85.389.

⁷ Nagyságrendileg 1 000 000 fő frontról visszatérő és további 400 000 – 500 000 fő mögöttes területeken állomásozó katonára került leszerelésre. V. ö. 1. sz.jegyzettel ; HIL PDF B /2. 3 469/114/85.495-497. ; HIL. PDF B /2. 3 468/113/85.468. ; BREIT

⁸ HIL. PDF B /2. 3 457/102/85.146-151.

⁹ Loc. cit.

¹⁰ Loc. cit.

¹¹ HIL. PDF B /2. 3 476/121/85.709.

¹² HIL. PDF B /2. 3 472/117/85.605.

¹³ HIL. PDF B /2. 3 469/114/85.495-497.512. ; HIL. PDF B /2. 3 468/113/85.468.

¹⁴ Elvileg tehát december 24-e után a hadügyminiszter rendelkezésére álltak volna: a tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, azok a nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek, akiknek hat havi próbaszolgálatot engedélyeztek, a tényleges állományú rangosztályba nem sorolt havidíjasok, a további szolgáltra kötelezett vagy arra önként jelentkezett altisztek, az öt legfiatalabb korosztályba tartozó nem tényleges állományú havidíjasok és havidíjas jelöltek továbbá a rangosztályba nem sorolt havidíjasok és legénység, a munkásonthonokban elhelyezést nyert munkások, az egészségügyi szolgálattal ellátó havidíjasok és személyzet, az önkéntes tisztiszolgák és loápolók, a szerződéses önkéntesek.

HIL. PDF B /2. 3 459/104/85.219-222.

¹⁵ 5 220/1918. ME. kr.

¹⁶ HIL. PDF B /2. 520-526.

¹⁷ A hadrend egyik példányán utólagos kézirásos javítás olvasható.

¹⁸ V. ö. 16. sz. jegyzettel

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Loc. cit.

²¹ HIL. PDF B /2. 3 447/92/85.674-683.

²² Loc. cit.

²³ A kolozsvári kerületben lovas század helyett székely huszárezred állítandó fel.

²⁴ V. ö. 21. sz. jegyzettel

²⁵ Loc. cit.

²⁶ HIL. PDF B /2. 3 468/113/85. 470-471.

²⁷ HIL. PDF B /2. 3 444/89/85. 581.

²⁸ Az általánosan tapasztalható munkanélküliség miatt három hónapig katonai szolgálatban maradhettek mindazok, akik megélhetésüket más módon nem tudták biztosítani.

HIL. PDF B /2. 3 469/114/85. 515.

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések:

TANULMÁNYOK

- BREIT — BREIT József: Az 1918-1919. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború. *Magyar Katonai Köz-
löny*, IX. évf. (1921) 1. sz. 4. p.
- NAGY — NAGY Miklós: A Magyar Szemle katonáírója: Julier Ferenc. *Magyar Szemle*, VII. évf. (1998) 3.
sz. 61–63. p.
- ŐRY — ŐRY Károly: Katonapolitika és hadseregszervezés az októberi polgári demokratikus forradalom
időszakában. *Hadtörténelmi Közlemények*, LXXXIII. évf. (1970) 4. sz. 568–586. p.

LEVÉL- ÉS DOKUMENTUMTÁRAK

- HIL — Hadtörténelmi Intézet Levéltára.

JOGSZABÁLYOK

- 5 220/1918. ME. kr. — 5 220/1918. ME. kr. kiáltvány a Szent Istváni határok védelméről.
28 102/1918. HM. r. — 28 102/1918. HM. r. fegyverletételi utasítás.